

KÖNYVTÁRI BUVÁRLATAIM ALTENBURGBAN ÉS GÖTTWEIGBAN.¹⁾

Közli: Dr. Rómer Flóris Ferencz.

I.

A l t e n b u r g b a n .

Már sokan kutatták a szomszédok könyves-házait, és kézirat gyűjteményeit de azért még sem mondhatjuk azt, hogy a még oda zarándoklóknak nem lesz mit találniok, vagy hogy még ezek is annyira kibuvárlották volna a roppant készletet, miszerint már örökre minden reményről kellene az utókornak lemondania. Mindenki talál t. i. a maga céljaihoz tartozót és ha a részletezési vágy annyira növekszik, a mint ezt mai napon mindenfelé tapasztaljuk, az általános tanulmányok után még igen sokáig fogunk mi következők is ujakat és ujakat találni.

Zalamegyének kolostorai nagyon érdekes történeteit a hely színén kívánván kiegészíteni, folyó év elején egyelőre két benzés monostort tűztem ki utazásom netovábbjával, olyan apátságok felé t. i., a melyek a hazánkat leromboló ellenségektől messzebbre esvén, elég erővel bírtak, hogy a szomszéd magyarföldön visszafoglalt kolostorokat fölépíthessék és szerzetesekkel be is népesíthessék!

Ha egyik iskola-főigazgató sokáig keresé a térképen Y r u n t, hogy megtudhassa, honnan intéztem hozzá leveletem és azt végre Spanyolország é határszélén meg is találta, nem különben jártam magam is, midőn az altenburgi benzés monostor hollétét kutattam és végre Atlaszomban H o r n, ausztriai város

¹⁾ Benzés monostori könyvtárak Alsó-Ausztriában.

táján meg is találtam. — De mit kereshettem mondja valaki olyan obscurus elzárt helyen? holott még e szent falakról olyan keveset tudnak minálunk!

Igaz, hogy az altenburgi apátság nagyon is rövid és mulékony szerepet játszik egyik hirneves apátságunk történetében; de mivel emennek fenmaradt emléke is annyira gyarló és épen azon korszakban, a melyet fel szerettem volna világosítani, rövid is, tudván azt, hogy a leveleknek sorsa rendesen az, miszerint, ha oly fontos kérdésekkel és kérelmekkel terhelvők, melyek hosszabb és fáradságosb keresést vagy egész szakok leírását tételezik fel, feleletük vagy a kényelmesb: »semmit sem találtunk«-kal végződik, vagy figyelmet az idegeneknél fel sem költvén, a papirkosárba vándorolnak.

Föltettem magamban azt, hogy lelkiismeretesben fogok eljárni a keresésben, mint akárki más és hogy e rövid »betekints« alatt majd meghatározom azt is, vajjon szükséges lesz-e itt vagy ott ujonnan megjelenni és másolásomat folytatni.

A Ferencz-József pálya Sigmundshergi vitt egyhuzamban, azon a gyönyörű vidéken, melyet látni kell, de leírni alig lehet. Az idő olyan hamar folyt le a katona-sipkás Dr. Való Simon budapesti egyetemi tanár és papnöveldei tanulmányi felügyelő ur kedves társaságában, miszerint csak azt sajnáltam, hogy neki itten, néhány más magyar társaságában a csehországi gyógyfürdők egyike felé való indulása miatt elkellett válnia.

A posta Hornba vitt és rövid ebéd után a közellező apátság felé tartottam, hogy még azon a napon előkészületet tehessek jövő munkásságomhoz.

A fogadtatás, valamint a Placidus Leidl nevű nagyságos apát ur részéről, ugy a Höger Veremund vendégek fogadója, építészeti igazgató stb. részéről olyan szívélyes volt, hogy magamat egészen otthonosnak, mintegy magyarországi conventben levőnek találtam. Elmondtam mondókámat és az arcok némileg elkomorodtak. Az 1144-ben alapított nagyszerű szerzetes ház nagyon sokat szenvedett az 1330 körül ide becsapott magyar és cseh seregek által, ugy, hogy azt újra kellett felépíteni. 1427-ben a hussziták tevék az apátságot tönkre, de már 30 év mulva új adományozásokat nyert; jöttek a 30 évi háboruban a

svédek, és a benépesítés csak 1689-ben történhetett meg. Ennyit tudunk a régiebb történetből.

Azonban e háznak csakhamar kellett jobb sorsra átmennie, mert míg nálunk pusztított az ellenség, az ausztriai Duna fölött a béke angyala uralgott. Tanuljuk azt *Burger Honor* nak, e monostor fejének és minden okmányai ismerőjének fölötte érdekes munkájából, melynek czime: »*Geschichtliche Darstellung des Benediktinerstiftes S. Lambert zu Altenburg in Nieder-Oesterreich Wien. 1862.*«

A monostor védszentjének nevét magukkal hozták azon benecések, kik az alsó ausztriai sz. lambrechtii' anyaegyházból ide szállítottak; a képet pedig, a mely ezen több udvarral és valóban fejedelmieknek feltűnő építményekkel diszitett apátságot ábrázolja és az említett könyv elé tüzetett, maga *Burger Honor* apát és aranymisés pap rajzoló.

A mi keveset *Burger* munkájában találni lehetett, ezekből áll. Már *I. József* császár 1705-ben 10.000 forint kölcsönt kért *necessitatibus publicis* a monostortól, mivel pedig ez annyi pénzzel nem rendelkezett, még amaz évnek december havában megengedni kegyeskedett: hogy a fennebbi özszeget felvehesse és jószágaira betábláztathassa; mire hat százalékra a nevezett sommát az egyetemtől az apátság meg is kapta.

De mivel *Altenburg* már elébb az *aradivár* felépíttetéséhez is 10.000 frtnyi összeggel, saját szabad kezdeményezéséből, járult és azt ajándékképen oda is adá, azért *Lipót* császár 1701-ben ápril 9-én az *altenburgi* monostornak viszont ajándéku okmányilag a *tihanyi* apátságot felajánlá. *Regondi Raimund*, ki születésére nézve *sombathelyi magyari* vala és a 39-ik apátnak iratik, (választották 1681. okt. 26, † 1715. márcz. 22-én) a monostor egyik tagját *Raysers Amandot* nevezte ki *tihanyi* fiók-apátnak, ki is a császártól 1710-ben jul. 30-án meglett erősítve.

Miután a veszprémi káptalan a mult zavarai közt a tihanyi apátságból többféle jószágot és birtokot, mint a szomszédok lenni állították, elfoglalt, azért 1712-ben ezek miatt *per támadt*, de 1714-ben, mind a két feleselő párt között az egyezés helyre állítottott. Azonban a tihanyi apátságot a török háboru alatt, valamint a magyar felkelőktől annyira tönkre tettnek találták

az altenburgiak, hogy a várt haszon helyett, ellenkezőleg tetemes kárt vallott a szerzet, a miért is 1716-ban febr. 13-án Am and apát halálózása után az egész tihanyi birtokot 1716-ban jul. 9-én a pannonhalmi monostornak 40.000 forintért eladták.

Ezen eladás azonban több évig tartó perlekedést vont maga után, mivel a magyar kormány azt akará bebizonyítani, hogy az altenburgi apátság Tihanyt ajándékba kapván, semmiképen sincs feljogosítva azt akárkinek eladni, hanem csak mint ajándékot engedheti át ismét Pannonhalmának.

A monostor vagyonos voltáról tanuskodik az is, hogy már 1713-ban az uralkodó ismét 15.000 frtot kért kölcsön és azt meg is kapta.

E tekintetben van tehát elég adat, de egyebet Tihanyról, a mely nekik annyi alkalmatlanságul szolgált, nem találhattam. Ugy látszott, mintha Tihanyra nézve minden adat elsúlyedt volna, bár az archivum egyes jegyzeteit magával az apát urral és az előzékeny kamarásával szorgalmasan átnéztük.

Különben meg van ígérve, hogy ha mégis valami előfordulna, azt velem közleni fogják.

Magának a pompás építménynek és templomának ujjabbkori átalakítása Leidl Placid apátnak köszönhető. Ez 41 évnél tovább kormányzott, a régi épületnek csak némi nyomait hagyta fenn az egyház hátsó falainál, a templom maga, a nagyszerű könyvtár, a márványozott hajlékok és folyosók és Stucco által feldiszitett tágas termek és vendégszobák, melyeket a nálunk is, p. o. a győri benczés templomban remeklő Troger Pál festményeivel ékesített, ugylátszik, mintha ujjabb időben, miután részben szükségtelenné váltak légyen, jelenleg a nagy fentartási költség miatt, a csak mindenestől 27 rendtársat számító testületnek sokszor zavart is okoznának.

A több oldalról magas sziklán fekvő és sűrű erdőtől körülvett monostor, egyik oldalról összeköttetésben van az előtte elterjedő faluval és a gazdasági épületekkel; de minden, gazdagságot eláruló, külső fényükkel Tihany történetére nézve csak csekély számú adatokat nyujtottak.

II.

G ö t t w e i g b a n .

Az, hogy az altenburgiak, bár Tihanyt illetőleg szívesen szolgáltak volna ismeretesebb adatokkal, vagy a mit még jobban szerettem volna, a tihanyi romban fekvő kolostornak és várnak rajzaival, e tekintetben alig tudtak néhány adattal kedveskedni, le nem hangolt. Biztattam magamat göttweigi reményekkel, bár a gyalog utazó és irigylésre méltó, podgyász nélküli P. Reichardt Gottfried, jeles kolostori történész, nem igen biztatott. E derék benzés nálunk is megfordult a M. N. Múzeumban, onnan ismertem. — hivatkozott Dungal Adalbertre, a többi hivatalon felül, a bizonyosan gazdag levéltár ismerőjére.

Visszafelé tartván Absdorftól Kremsre és elég korán reggel a már messziről látható göttweigi benzés monostor felé indultam, mely a legujabb időig nálunk egyik hirneves zalai apátságot birta Krems — és Stein városai régies részeiben és várfalaikban felkölték újra kutatási vágyaimat, de sietnem kellett; mert a nagyon közlékeny vendéglős, a ki valamikor a hirneves kolostornak szolgálatában állott, tudatta velem, hogy az apát ur, mint a többi apát urak, előbb Sz.-Pöltenben, majd Bécsben fognak a közeledő Stefánia fhg. asszony nál tisztelegni, a miért is hazuról korán fog indulni.

A nagy kiterjedésű monostori épületnek, szöglettornyjaival együtt messziről való kinézése csak fokozta kíváncsiságomat, valósulni láttam lassankint mind azt, a mit eddig csak képekből ismertem meg, vagy könyvekből olvastam. Nem hiában, hogy mind a ki szerét teheti, ide is siet, hogy a hegymagaslaton fekvő épülettömeget és e magaslat egyik részéből lábai alatt elterülő páratlan városokat és falvakat, a jól mivelt földekkal, a keskenyebb, de jó karban levő utakkal — és a távolban az Európa nagy részét összekötő Dunát lássa!

Az élő Istennek leginkább csak ilyen helyen lehetett áldozni, magát az Istennek, mint a név is mutatja, szentelni! Gott ge-weiht!

Az apát ur, Gusenbauer Rezső Ő nagysága előzé-

kenyen fogadott, s egyedül azt sajnálta, hogy meg nem mutathatja háza tudományos kincseit, de a perjel urnak, Neubauer Jeromosnak úgy adott át, hogy őt mindenben képviselje.

Első teendőmül a könyvtárt tüzetem ki és Ó nagysága magadá át a vezérfonalul szolgáló köteteket, hogy azokat a május elején is befütendő termekben, másutt vendégszobáknak hínák, átnézhessem!

Elöttem feküdtek azon foliók, melyek Zalavárról szólnak, de szerencsétlenségemre Dungal ur haza nem jött, nekem pedig távoznom kellett a nélkül, hogy e rövid tartózkodásom alatt mindenre kiterjeszkedhettem volna, a mit e dús táruk másoknak nyújtottak.

Legnagyobb segítségemre valának P. Werl Vincze kötetei, melyekben a kéziratár minden egyes kötetét (pedig van 1100-on felül) szakértőileg leírta, azt lehetne mondani portraizirozta. Felkerestem azonnal a kétségtelen Corvin-Codexet, Beszariont, mely a hirneves Faber bécsi könyvtárához tartozott és egy másikat is, melynek jellege az olasz iskolát árulja el, de melynek okadatoló czimere, sajnos, egészen ki van mosva, úgy, hogy még az ablak felé tartva sem igazolhatta valódi Corvinságát.

P. Werl nálunk is tartózkodott Zala-Apáthiban, azért megbocsátanak, ha némileg magunkénak is tartom. Bámulatra méltó kitartással egy év alatt írta le a kéziratokon kívül, amihhez szintén értett, a képeket is és az uralkodó hidegnek lehet talán azt is tulajdonítani, hogy legelőször munkáit forgattam — és azután némely kétesb kötetnek megtekintésére P. Nüssl Ágoston urral a kéziratárba indultam.

Zalavárra nézve nem volt meddő kutatásom, bár a régi várra és kolostorra vonatkozó rajzokat ezen alkalommal híjában kerestem. Fentartottam magamnak erre még kedvezőbb időt, és amint hiszem, pulsanti aperietur.

Rendelkezésemre álló két napomat tehát másra fordítottam. Járt előttem itt a vasszorgalmu Bartalus István, a ki jelentését a magyar akadémiához 1870-ben benyújtotta és sokat látott, a miről e helyen szólni nem fogok, de az »Értekezések« közt kiadott munkán kívül, leginkább a szertartásos érdekekre terjeszté

ki figyelmét, míg rövid két napomat másmódon kívántam értékesíteni.

A régi könyvtárak ismertetésének egyik ága az, hogy a régi leírókkal és betűfestőkkel is kezdünk kissé törődni. Megpendítették ezt irodalmunk fővezérei, s egyik szerencsés úttörőjét tiszteljük Csontos János úrban, a ki, mióta a magyar nemzeti múzeum könyvtára saját organumával a »Magyar Könyvszemlével« bír, mely a hazai bibliographiai és könyvtartudományi ismeretek terjesztésében szép sikerrel működik, s ez idő szerint már a VI. évfolyamban jár, annak 4-ik és 5-dik kötetében 1879. és 1880. évben, ezen cím alatt: »Ismeretlen magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban« négy közleményben, eddig LXXXII. (azaz 82) hazánkfiával ismertet meg, kik a XI-dik századtól kezdve a XV-dik század végeig könyvmásolással és betűfestéssel foglalkoztak.

Ez a gyűjteléses munka egyik főhaszna, a melynek a magyar pecsétek, a magyar művészek, a magyar monographiák előszámolásait szintén köszönhetjük.

A mi nekem Göttingenben vezérfonalul szolgált, az P. Werl Vincze három kötetes folio Catalogusa volt.

Munkája magában foglalja a kéziratok leírását, a szövegnek, hol szükségesnek látszott, idézését, bár a múlt korszaknak orthographiájával, a miscellaneak egyes részeinek, valamint az íróknak és másoknak kilétére való kitéréseit, szóval embernek, kinek csak egy-két nap volt rendelkezésére, igen nagy elismerésre érdemes munkát nyújtott.

Elkezdé nagy köteteit aug. 1-én 1843, és végzé 1844. dec. 15. — Bámulandó »benczés« szorgalom!

Kezdi a kéziratoknak igen hasznavehető általános ismertetésével, sőt még a papirjegyekre is kiterjeszti figyelmét. Az első kötetben 1. számtól 457-ig halad, s a XV-dik század végeig terjedő kéziratokat öleli fel; ez foglal 810 lapot.

A 2-dik kötet a 458-tól a 908-ig halad, foglalja magában a XVI-dik század iratait, a soknyelvű könyveket, melyekről u. o. Werl értekezik.

A 3-dik kötetben van az Alphabetum szerinti jegyzék és azon Catalogus, a mint a régi jegyzékű könyvek legújabbán (vörös tintájú számokkal megjelölve) fel vannak állítva.

Részletezésre menvén át, a 3-dik kötet 249 folio lapon 1111 kéziratot számlál fel, a melyek 1844-ben e könyvtárban találtattak. Köztük van a

VIII. századból	1 töredék	XV. századból	265 kötet
IX.	> 1 kötet	XVI.	> 72 >
XI.	> 3 (4) kötet	XVII.	> 181 >
XII.	> 53 (52?) >	XVIII.	> 358 >
XIII.	> 30 >	XIX.	> 8 >
XIV.	> 108 >		

Nem tudom Bartalus társunk mennyi időt töltött ezen kincsek között; kutatásainak eredményeit az idézett munka 15—31-ik lapjáig közlé, a miért néki külön hálával tartozunk; de nekem két napi idő közt csak egy munkanapom levén, egyedül némely kétes olvasást voltam képes jelenleg a hideg kéziratárban kitölteni, amely időközben, haza jövet, sokat találtam, a mit már Bartalus is megvizsgált, ki is jegyeztem a magyar dolgokat, de találtam is a leírókra nézve olyanokat, a mikről Dr. Fraknói és Csontos úr azt mondák, miszerint jegyzeteim új ismeretlen magyarországi leírókat foglalnak magukban.

Mindenek előtt álljon itt az, amit az I. kötet 604-dik lapján ^{399/478} saec. XV. codexében »Miscellanea« czim alatt találtam. A könyv fődőjén és az első beiratlan lapon notaták gyanánt ezek vannak: »de obedientia, de Victoria ad. Albam in Hungaria 1456. Apparitione cometae 1472 Aestate ferventissima 1473.«

Hátul pedig: »Rex Mathias obiit tertio die post Ambrosii epi anno dni 1490.«

(Vajjon nem ugyanegyek-e ezek azon Miscellaneákkal, melyeket — u. a. évek alatt Bartalus a 17. lapon legfelül említ?)

Azt kezdem hinni, hogy Bartalus úr inkább az eredetieket nézte a kéziratárban, mint Werl jegyzeteit, mert ezekben észre kellett volna vennie, a mit e leírásában szerző mond, és a mit közlő úr semmiképen el nem hagyott volna. A 156. lapon ez áll: ein ungarisches Gebet! Ezt barátim számára orthographiájával ugyanannyi sorban közlöm, minthogy hallám, hogy eddig nincs kiadva:

»Yrgalmnak Annja Maria Menyorzagnak
assonja, Angyaloknak cewrewme Zjzeknek Wy-

ragha, Menyországbeli Zentheknék Vigasagya. Purgatoriombeli halotognak hűedelmé, feldenuáló Bines nepechnek, remenyen, Kyerenk teged nemes assonyonk maria. Maesydenek mindenkorán. Nyeryed nekenk Zenthleleknek malaztyath, k^l vilagoscha mek my Elmenketh, hogy ez Zenth ygheke^l halhazuk.«

Lh
Lw
Lj

To
Lh

A kötésnek többi számai után indulva, ezen imádság a XV-dik századot vallja magáénak, de talán elejéből való?!

Átnéztem a magyar, főleg Pálosok, egyházi könyveit és a ^{107/79}ujabb számában, az i. m. 40. lapján, sz. László királyról szóló, Nove laudis extollamus etc. Hymnuson kívül, találtam Sz. Istvánhoz, mai napon is divatos Corde voce mente pura-félét; úgy a magyar Sz. Erzsébethez való: Gaude syon quod egressus, a te decor et depressus, tui fulgor speculi¹⁾ stb. Végre a Sz. Adalbertől szóló éneket: Corona sanctitatis et immortalitatis Ornavit hodie Dnus martirem suum Adalbertum, sat.

Van még egy Missa pro Rege »tempore belli«, ami a harczias nemzetről eléggé tanuskodik.

A ^{220/236}sz. a. van: Collectarium secundum consvetudinem fratrum heremitarium S. Pauli in Hungaria; valamint a Breviarium is. XIV-dik századbelinek mondatik az i. m., mig Werl XV-dikre teszi.

Vannak a könyveknek tábláin is fölös számmal történelmi és időjárásí jegyzetek is, sőt kitünik minden üres helyen, hogy a Magyarországból, főleg a r a n a i pálosok révén az Austriából és onnan oda került könyvek egy részében az írók vagy birto-
kosok is az akkor annyira zaklatott hazánkra gondoltak.

A sok közt érdekes a 70, régi és ¹¹⁹ujabb számozású irat a XIII-dik századból, leírva a Catalogus I. kötete 209. lapján:

... Litterae populés Scriptae cuidam A r c h i e p i s c o p o H u n g a r i a e pallium sub conditionibus sibi ab apostolica Sede positis recusanti.

¹⁾ Más magyarországi középkori irott missálékban és breviariumokban Szt. Erzsébetről ilyen kezdetű ének (prosa) van: Jocundetur plebs fidelis, Elisabeth quod in coelis, scandens gaudet hodie etc Szerk.

Kezdődik 123b l. a 7. sorban. Kezdet és Vég nélkül: *Significasti frater carissime regem et regni maiores admiratione permotas quia pallium tibi sub tali conditione oblatum a nunciis nostris fuerit, etc.*¹⁾

153. XIV. Saec. Sermones dominicales fris Ladizlai de Biton (kétszer Laczlai) Gardyani (Guardiani); vajjon magyar emberé-e?

169. régi, 160. új szám. Saec. XIV. . . . Collationes sex, és ezalatt f betűnél: *Collatio facta per dnum Clementem VI. quum fecit processum contra interfectores regis Siciliae (kittörölve Andreae 19. lapon) S. domini Andree fratris Regis Ungariae. »Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me terra. Gen. III. Videtur mihi quod auditur qui exauditur.«* (10. lapon, borzasztó írás.)

A *Diurnale secundum ritum Ecclesiae Romanae breviarium*-ből, amely ^{230/440} számu codexben vagyon, felhozatik ugyan Bartalus munkája 24-dik lapján azon adat, a mely 1482-ben de Cilia-val kezdődik és oszlopokban: Amen-nel 1552-nél végződik, tehát mindenestre későbbi, míg a

^{234/237} újabb szám alatti: *Horarium chori Passauiensis*ben, az évszám mellett, vannak a *literae dominicales*, az aureus numerus, így:

Percipite . . .	63 illibate	71 Adiuncto
Dilecti	64 de partu	72 Versus
Verba	65 Virginis	73 Aquilonem
1460 Johannis	66 Sub anno	74 Radiabat
61 Bedelli	67 Quadri	75 Cometa
62 Milesimo	68 Centesimo	76 Fugarunt
	69 quinqva	77 Signati
	1870 gesimo sexto	78 Cruce
		79 Turcorum

80 Cesarem, 81 preliando, 82 de Cilia, 83 quoque, 84 Udalicum stb. mint Bartalus közölte.

¹⁾ E kéziratot ismertette Wattenbach, »Reise in Oesterreich« című munkájában I. l. (Archiv für alt. deutsche Geschichtsquellen. 1850—1851)

A ^{412/366} új sz. alatt, a XV-dik századból ez áll: *Geschichte vom König Béla, Ottokar, Wenzl.*

A Göttweigi I. kötet 560-ik lapja szerint, ^{299/468} sz. a. a XV. századból való papíron, az első lapokon történelmi adatok vannak, stb.

Epitaphium Mathiae Corvini mortui 1490.

Nuptiae eiusdem cum conjugate italica.

Narratio, quod circa festum exaltationis s. crucis magnae fuerint enundationes cum ventis vehementissimis decutientibus botras de vitibus et tali frigore accedente ut calefieri debuissent stube sicut in hyeme 1491.

Narratio, quod 1485 fuerit maxima karistia in Hungaria ob nimiam serenitatem circa festum ss. Philippi et Jacobi, quae omnia semina frugum et vites destruxerat.

Narratio, quod eodem anno circa festum s. Gregorii PP. citra quartam et quintam horam eclipsis solis talis fuerit, sine lumine non potuerit videri.

Narratio quod 1491. aequè per nimiam serenitatem omnia fuerint destructa.

Beletett czédulákon a fentartott esetek tárgyaltnak, a 4. lap tartalmazza azon 10 esetet reservatos in synodo strigoniensi 1468.

126. lapon és tovább van a B. mise expositiója; a 130b lapon ez áll: »Explicit liber Canonis maioris per manus Zoëardi plebani constituti pro tunc in Zenthgewrgk juxta Albam Regalem sitam tempore vero Disturbiorum ortorum inter Romanorum Imperatorem et filiorum Groph dictorum ceterorumque emulorum hujus incliti Regni Hungariae ab una parte vero ex altera Mathiam filium gubernatoris cuiusdam Johannis de hunyad Regem electum dicti Regni Hungariae 1459. etc.

A 143^a lapon a miséhez szükséges ruhák leírása van más kéztől.

A c) részben a 19a lapon: Explicit liber minoris

canonis per manus Zoërardi presbiterum de we-rebyelipso in die decollationis sancti Johannis B. 1458.

Mint hiszem, igen érdekes adat, a melyre már Zoërard magyarországi szentre emlékeztető neve által lettem figyelmessé.

A 322/478 sz. lapon, ez áll az 1-ső a/ lapon anno domini 1456.

»Victoria miraclosa celitus data est christianiscrucesignatis in ungaria circa castrum nandor alba trans danubium contra Turcum magnum qui turpiter fugit nemine — persequētes ed sola manus dñi tenuit eum in die sancti Syxti cuius belliductor erat magnificus et strenuus miles Johannes de hunyad Sancto Johanne de capestrano populum trepidantem cum benedicto nomine Jehsu clamore ad persequendos infideles animavit et provocat pro gratiarum actione et victorie illius kalixtus papa festum transfiguracionis in anno 1459 in die sancti Syxti instituit observandum.

A könyv végső borítékján, a legvégén pedig:

Rex Mathias obijt tertio die post Ambrosy epi anno dni 1490 cuius anima requiescat in sancta pace Amen.

A 441/303. sz. a. az I. kötet 633 lapján vannak történelmi jegyzetek: de Sigismundo et Alberto II. Imp.

Találtatnak egy papirlapon

A 734 lapon pedig 423-496 sz. a. a XV. századból van d) alatt: Aufruf gegen die Fürsten ex mandato Joannis S Angeli cardinalis.

A 445/390. sz. a. (sub 71. a p. 782) vagyon: Tractatus ad Ladislaum puellum regem Bohemie (134 a); item: gegen die Türken 118^b;

Vége: Dionysio, Aeppo Strigoniensi p 784.

Megemlítjük még a jegyzék I. 799 lapjáról, 452-381 szám-ról a következőket a XV. századból:

38^a l. Sermo pro serenissimo Dño Alberto Duce Austrie. 1440.

41^a l. In susceptione Ser. Regis Alberti Ungariae etc.

45^b l. In exequiis Alberti 1439.

50a l. Collatio in susceptione Ser. Dni Regis ladislai et 1452.

90a l. Collatio in exequiis R. Ladislai 1457.

Ha e helyen még a III. kötetből az »Index scriptorum Hungaricorumot« 831./926 és 927 etc. sz. alattiakat felhozzuk, talán eleget tettünk annak, a mit oly rövid idő alatt, mintegy vágtatva tenni lehetett, miszerint másokat is a lelkiismeretesb kutatásra e gazdag tárban serkentsünk!

Most már érintenem kell olyan tárgyat, melyről eddig sem a Göttweigit látogató urak nem beszéltek, sem más kolostorokban talán kutatásokat nem tettek, mivel a könyveknek a mult korszakokban való vándorlásáról, és a szerzeteseknek akkor divó lelkiekben való összeköttetéseikről se nem írtak, sem ezekkel sokat nem törődtek. Eddig csak a királyok történeti adatairól s egy verebélyi majd fehérvár-szent-györgyi plébánosról, Zoé r a r d r ó l volt szó, a ki 1458 és 1459-ben mint író lépett fel, a kit tehát folytatólag, mivel Csontos ú r i. m. az évekre nem tekinthetett, méltán LXXXIII (83-ik) könyv másolónak mondhatunk. Áttérünk most másokra, kiknek neveit és munkáit a göttweigi Catalogusban találtuk, és a kéziratárban, részben össze is hasonlítottuk.

LXXXIV. (84.) Frater Nicolaus de Rana.

Azon könyvben, melyben foglaltatik: *Tractatus Magistri Henrici de Hassia contra detestabile vitium proprietatis*, s mely 94. sz. a. a XIV-ik századból fordul elő a 225 a. lapon columna I. ez olvasható: *Per fratrem Nicolaum de Rana in Solonok degentem, anno M^oCCC^o LXXIII, 1373.*

A ranai pálosrendi monostor, melyet hol Ranna, hol Rhannanak is nevez a: *Fragmen Panis Corvi Eremitici*, (az 1663-ik bécsi kiadás 185-ik és *Index Rerum*, col. 2. alatt a *Monasteriumoknál*.) (Ausztriában 1414-ik évben Neidegh János által alapítottnak mondatik. Ajánlva volt a bold. szűznek és északra a bárók vára, délre pedig Spicz nevű mezővárosközelében feküdt, és 12 misés szerzetes számára lett alapítva stb

Jelenleg, mint Göttweigben hallám, már nem létezik, azonban hogy még 1663 körül fennállt, tanúsítja Benger, *Annalium* . . 58. VIII és 172. VII. pontja alatt.

Könyvtára elég gazdag lehetett, mert kéziratain még a 305-ik számot is találtam; és a 303 sz. a. 1480-ban Urbanus Scrinioris in Rana, mint író fordul elő.

Mínt hogy az állittatik, hogy a ranai monostor csak 1414-ben alapított, talán az is lehet, hogy ez csak a pálosok számára akkor emeltetett légyen, de hogy Rana-ban, előbb már másféle szerzet is létezett.

Azonban feltűnővé lesz, és bővebb vizsgálat követelend az, hogy a frater Nicolaus in Solonok degebat, mivel a pálosok számára Szolonokon, Schlaning (Schleining) az idézett szerző VI, 241. lapján álló jegyzet szerint Paumkircher Endre által csak 1475-ben alapított a pálosok részére!

Létezik Szolonokon mai napon is dűledéke a pálosok hajdan oly híres monostorának, a kath. templom pedig nevezetes könyveket őriz sekrestyéjében, azonban a honi monasteriologiának írója döntsön ezen kérdésben, vajjon régiebben ezen monostort mások foglalták-e el, vagy Paumkircher, kinek sirköve ma a rendkívülig érdekes várban be van falazva, csak újra építtette a kolostort.

LXXXV. (85.) Fr. Nicolaus Strabmair.

a) A 282,463. számú, XV. századbéli kéziratban, melynek tüzetes leiratása a Göttw. Catal. I. 536. lapján fordul elő, ez áll: Sti Bonaventurae Stimulus amoris stb. a 72^a a l. pedig: Explicit libellus et finitus, per fratrem Nicolaum Strabmair professum ad Sanctum Laurentium supra Budam anno dni 1447 in vigilia ascensionis domini.

Tudja mindenki, hogy ezen hirneves conventet, egy mért-földnyire Buda fölött, fr. Laurentius a rend Generalisa 1304-ben alapította. F.P.C.E. 100 lapján.

1) Mínt hogy az év ugyanaz és a többi is meglehetősen megfelel, ide sorozom mindjárt azt is, ami a 243,446. szám alatt I. 463. lapon a Miscellaneák sorában áll. Ottan t. i. a) alatt egy 78 lap számú értekezésben a 38 b lapon ez áll: Explicit et anno Domini 1447 feria 4a post festum Penthecostes ad Santum Laurentium scriptus supra Budam a fratre Nicolao de weytnsed jam de Rāna.

Véleményem szerint a fr. Nicolaus Strabmair és ezen fr. Nicolaus de weytn ugyanegy személy léssen, és vezetéknevét úgy honnanvalóságát is tudjuk, a mi talán a ritkább esetek közé tartozhatik.

Fölötte érdekesek reánk nézve a 243,446 Miscellaneák (Catal. Gottw. I. 463 l.) többi számai is, így

LXXXVI. (86) fr. Nicolay Thewthunicus de Rana fordul elő, mert a papirostra irt 8-r. kötet előbbi könyvtábláján ezt olvassuk: Iste libellus est Scriptus ad Sanctam Magdalenam supra Agriam per fratrem Nicolaum Thewthuniam de Rana. Orate pro eo et parcatis de Offensis kmī frēs et prēs.

a) Továbbá az 1. lapon, a hol: Sermo de cura Salutis.. kezdődik a 7^a lapon ez olvasható: Per fratrem Nicolaum de Rana supra Agriam in Monasterio beatae Mariae Magdalенаe degentem Anno dni M. CCCCLXI. (1461) Orate pro me karissimi in Xpo.

б) A 40^b lapon kezdődik: Speculum b. Augustini, a végén pedig az 50^b lapon ez áll: per fratrem Nicolaum de Rana ad Sanctam Magdalenam supra Agriam Anno dni 1460, subregibus Ungariae Friderico et Mathia etc.

c) A 51^b l. kezdődik: Liber Augustini de vita Xristiana. A 61^b lapon pedig: Explicit és a fennebbi datum; In vigilia pasce Anno Dni 1460 Super Agriam ad btām Magdalenam per dictum fratrem de Rana Nicolaum nomine etc. Orate pro eo et parcatis de Offensis kmi fratres.

A többször idézett F.P.C.E. 127.l. szerint az 1347-ben Miklós egri püspök által a káptalan egyetértésével alapított Sz. Magdolnai pálos kolostor, közel a városhoz feküdt. (l. a 127. l.)

d) Ugyanazon Miklós más magyar kolostorokban is megfordult, mert a XV-dik századbeli Codexben, mely 397.492-dik szám a. a Catal. I. 697 felemlítettik, a:

Sermones de Sanctis et alii végén ez áll:

.... Iste libellus est Scriptus in Ungwar per fratrem Nicolaum Thewtunicum de Rana. Volt Ungvártt is a pálosoknak monostora, melyet 1384-ben

Homonnai Drugeth János egy kápolna helyett alapított. (i. m. 172. lapon.)

A nagy szorgalmu Miklóstól még egy más kéziratot is bír Göttweig. Catalogusa I. 697. lapján áll a ³⁹⁷/₄₉₂ sz. a. egy XV. századbeli kézirat, melynek 246^b l. ez áll:

e) In valle Virginis Marie prope Posonium(?) Anno dni 1459. per fratrem Nicolaum tempore regis Hungariae Friderici videlicet atque Matthiae. (Ezen vége hasonló a b-nél állóhoz.)

Igaz, hogy ezen író által másolt kéziratokat össze kellett volna hasonlítani, vajjon ugyanegy-e az írás is, de erre már siettetésem miatt semmi időm nem volt.

A Mariathali, másképen Tall supra Posonium nevü nagy hírü monostorról szólni nem szükséges. Alapított a pálosoknak Lajos király által 1377-ben, amint az i. m. 156. l. olvasni lehet.

Kérdés ide lehet-e még számítanunk azon kéziratot, mely ugyanazon kézirat 91. lapján ezen felirattal bír: ad beatum virginem prope Guncz, (olvasható-e Göncznek a hol a pálosoknak 1371-től fogva Lajos király által épített monostora volt i. h. 153. l.) Anno Domini 1450, anno jubilei.

Hadd álljon itt még egyik Pálos, a kinek neve a ³⁶⁹/₄₉₂ számú kézirat 61. a lapján olvasható:

LXXXVII. (87.) Petrus Ranensis

az idézett lapon, igaz hogy ez áll: h. (habet?) Petrus Ranensis. In vigilia corporis Xti. 1453, és u. o. a 616. lapon In Beregh anno Dni etc.

Beregh en prope Munkács, Erzsébet magyar királyné alapított monostort 1329 ben, (i. m. 118. l.)

LXXXVIII. (88.) Pál főpap és

LXXXIX. (89.) Ffulkus Péter de Thata.

A Miscellaneák ²⁹⁹/₄₆₈ sz. kéziratában, a Miscellaneák közt kezdődik *d)* mely 27 lapból áll: Elucidarius... és a 26. lapon ez áll: Expicite lucidarius per manus pauli Praesulis et Petri Ffulkus de Thata 1449.

Miután Tatában a benzéseeknek volt monostoruk, meglehet, hogy ezen kézirat onnan való volt.

Végre, hadd álljon itt még a ^{199/}₂₂₃ számú XV-dik századbeli, Miscellaneás kézirat, melynek felső szélén a pag. 16-án ez áll:

XC. Ismeretlen kápolnai pálos.

Scriptus pro magna parte in Kápolna et in unum collectus. Terjed az 55-dik folióig, a hol egy szelet fordul elő.

A kápolnai monostort említi 1473-nál az idézett F. P. C. E. I. 239. lapja, hol a conventualisoknak szomorú sorsuk is tárgyalatik.

*

Semmi kétség nem lehet, hogy azon magyar szerzet, melynek életrealóságáról annyi, nemcsak hazai, hanem külföldi ház alapítása is elég tanúságot teszen mindenfelé, a tudományt is terjeszté, írt és iratott azon korszak jelesb munkáiból és hogy e szerepet fiai, kik mint Escandeli, magyar létére Jerusalemben hajlékot építtetett (F. P. C. E. I. 58.) a szomszéd provinciákban is a tudományos cserét fentartották, sőt hogy már régi időben is voltak tagok, kik mint Dombrói Márk (i. m. 266. l.) a rend régiségeit, vagyis iróinak lajstromait is állították össze.

Mindezekről keveset tudunk; de vannak, kik buzgó és törekvő életüket, s a pálosok történetének felderítésére szentelték, mint Adám Iván barátom a sümegi reál-iskola derék igazgatója, ki lelkiismeretesen ír és pompásan rajzol s a pálosrend történetén szorgalmasan dolgozik s ki ha munkájával elkészül, jeles és hiteles termékkel fogja az irodalmat gyarapítani.

Ennek egyik feladata leendő a ránai kolostorba vitt és jelenleg a göttweigi kéziratárban található kéziratok sorsáról szólani, kéziratokról mint a ^{295/}₂₇₅-ik számú, mely Guilielmi Veraldi Summa de virtutibus-ról szól — és mint: *Libri fratris Nicolai in Rána* jön elő; ott van a ^{303/}₂₈₁ sz. *Miscellanea*; Urbanus Scrinioris, 1480 *Cooperator in Rain*; — egyik ^{330/}₄₈ sz. *MS. Bibliotheca Rannensis. Nro 43*, — ^{338/}₄₈₈ sz. *Bibliotheca Rannensis catalogo adscriptus. Nro 305!* — ^{397/}₄₉₂ sz.: *Ex bibliotheca*

monasterii Rannensis (in 8_o); a 242²/₂₃₉ sz. Iste liber pertinet ad Monasterium bte virg. In Rana, Amen; Quicunque ipsum alienavit Anathema sit in eternum stb.

Távol állok attól hogy magamnak, nem mondom a felszámhlási tökélyt, de csak a közeledést is ehez — tulajdonítsam! — Ha lesz — és pedig tudom hogy lesz, ki erre több időt is szentelhet, az ezekhez sokkal nagyobb pótléket is fog irhatni — és úttörővé leend egy új ösvényen, t. i. a szerzetesek és irodalmi működésük kellő felvilágosításában; de szólhatni is fog egy tárgyról, a melyet mostan meg nem tudok fejteni, t. i. azon Frater Nicolaus Thewthunicus-ról, kit a 86-ik szám alatt említettem; és kitől Göttweig eddigi kutatásai eredményeül több kéziratot bír, és a ki hazánk több monostorában is megfordult. E Miklós akár Német, vagy Deutsch névvel bírt legyen, kitűnik mégis, miszerint ily nevű több tagja is volt e jeles rendnek, kiknek egyike t. i. Nicolaus Theutonicus, bár sokkal régibb időben két ízben is volt a rendnek Generalisa; kinek megérdemlett encomiumait az idézett F. P. C. E. I. 119. lapján olvashatjuk.

Ennyit tanultam, mellékesen kutatva, a gyönyörű fekvésű, páratlan előzékenységű tagokkal bíró göttweigi monostorban; a melyről csak azt kell sajnálnom, hogy olyan hamar el is kellett hagynom. E sorokat pedig csak azért vettem hamarjában papírosra, mert az említett szakférfiak állíták, hogy jegyzeteim a hazai irodalomtörténet középkori történetéhez több új adaléket szolgáltatnak. Budapestén, 1881. május 16. ¹⁾

¹⁾ Fogadja nagyérdemű tudósunk ezen érdekes közléseért, melylyel tanulmányaimat oly jelentékenyen gyarapította, őszinte köszönetemet. Az ideai szünidő alatt szándékom a magyarországi pálosok Göttweigba került kézirateit részletesen megvizsgálni, s azt hiszem, hogy a Nicolaus de Rana és a Nicolaus Theutonicus közti különbséget a kéziratokból tisztába hozni nem lesz nehéz.